

Pierwszy z rozdziałów to wprowadzenie, zawierające historię omawianej instytucji od jej powstania, do Soboru Watykańskiego II. Konferencja Episkopatu Polski działała wtedy niejako nieformalnie. Kolejny rozdział dotyczy problematyki władzy, posiadanej przez Konferencję Biskupów. Początek tej części ma charakter historyczny, po czym autor przechodzi do aktualnych podstaw prawnych funkcjonowania omawianego gremium.

W Rozdziale trzecim czytelnik poznaje statuty i regulaminy KEP. Ponadto autor skupia się na opisanu procedur zastosowanych podczas tworzenia wspomnianych dokumentów, dokonując także ich analizy prawnej i wskazując na przyczyny wprowadzanych w tych dokumentach późniejszych zmian.

Rozdział czwarty został zatytułowany „Organy główne Konferencji Episkopatu Polski”. Przedstawia strukturę tej instytucji, a więc zebranie i sesję plenarną, rady: biskupów diecezjalnych, stałą, główną, prezydium i sekretariat, z uwzględnieniem norm stosowanych przy ich tworzeniu i funkcjonowaniu. Rozdział ten, jak i następny, dotyczący komisji, rad i zespołów KEP, przedstawia również jej skład osobowy.

Temat podjęty przez ks. Marka Stępnia jest adekwatny do przedstawionej treści. Problematyka zawarta w monografii jest ciekawa, nowatorska, (bo wcześniej nieopracowana w tak szerokim zakresie, w polskiej literaturze kanonistycznej). Należy podkreślić ogromną, wręcz benedyktyńską pracę włożoną przez autora w kwerendę naukową przeprowadzoną w niedostępnym dla zwykłego badacza archiwum Konferencji Episkopatu Polski.

Recenzowana książka posiada niewątpliwie poważną wartość naukową. Jednak oprócz kanonistów i historyków Kościoła zainteresuje również innych czytelników, chcących głębiej poznać struktury Kościoła w Polsce.

ks. Zbigniew Janczewski

Marcin Czujek, *Godność prokreacji ludzkiej w kontekście technik reprodukcyjnych. Studium kanoniczno-prawne i etyczne*, Prymasowskie Wydawnictwo „Gaudentinum”, Gniezno 2014, ss. 215.

Zagadnienie prokreacji i początków życia ludzkiego, szczególnie kwestia powołania go do życia, dotyczy problematyki praw podstawowych każdej osoby ludzkiej, a w kontekście współczesnych technik reprodukcyjnych,

wyzwała refleksję i dyskusje prawników, etyków oraz moralistów co do humanistycznego wymiaru i przesłanek prawnych godności ludzkiej prokreacji oraz przysługującego statusu osobowego życiu ludzkiemu w jego fazie embrionalnej. Kwestia ta związana jest z poszukiwaniem prawdy wokół życia ludzkiego, analizą natury człowieka i praw z nią związanych, a także wiąże się z wizją człowieka i sposobem postrzegania rzeczywistości, wolnością i godnością osoby ludzkiej co do samostanowienia oraz pytaniami dotyczącymi początku życia ludzkiego. Jednocześnie problematyka ta znajduje swoje odzwierciedlenie na płaszczyźnie prawnej – kanonicznej i prawa cywilnego oraz europejskiego, a także zawiera w sobie element refleksji filozoficzno-etycznej i moralnej. Stąd ukazanie godności prokreacji ludzkiej w konfrontacji z technikami reprodukcyjnymi w takim trójaspektowym wymiarze – kanonicznym, prawnym i etycznym, stanowi ważną próbę odpowiedzi na trudne, jakże aktualne i złożone pytania: czy i w jakim stopniu kategoria godności ludzkiej prokreacji może i powinna znaleźć swoje przełożenie na systemy prawa kanonicznego i cywilnego?

Recenzowane opracowanie zatytułowane: *Godność prokreacji ludzkiej w kontekście technik reprodukcyjnych. Studium kanoniczno-prawne i etyczne*, a które jest rozprawą doktorską Autora napisaną pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Henryka Stawniaka, dziekana Wydziału Prawa Kanonicznego UKSW w Warszawie, obronioną na tymże Wydziale w czerwcu 2014 r., stanowi właśnie próbę odpowiedzi na powyżej postawione pytanie. Sam pomysł i inicjatywę opracowania tego zagadnienia należy ocenić z uznaniem i podziwem. Autor podjął się bowiem opracować bardzo trudne, interesujące i aktualne zagadnienie dotyczące godności prokreacji ludzkiej w kontekście technik reprodukcyjnych. Jest to tym bardziej ważne i znaczące, gdyż prace naukowe z zakresu tej tematyki, które poszukują odpowiedzi na pytanie, czy i w jakim stopniu kategoria godności ludzkiej prokreacji może i powinna znaleźć swoje przełożenie na systemy prawa kanonicznego i cywilnego, a także na dobro małżonków i złączone z nim dobro potomstwa, wpisują się w refleksję personalistyczną co do godności osoby ludzkiej, należnych jej praw, godności prokreacji, a także wskazują czym jest małżeństwo w swoich istotnych celach, przymiotach i elementach w perspektywie prokreacji i personalizmu chrześcijańskiego. Co zaś najważniejsze, przybliżają i uzasadniają niemożność zaakceptowania wielu współczesnych technik reprodukcyjnych na polu prawa kanonicznego. Tego typu prace wymagają zarówno pod względem merytorycznym, jak i formalnym, szczególnie wyostrożonej uwagi i wszechstronnej metody badawczej, z elementami komparatystycznymi

odnoszącymi się do porządków prawnych – kanonicznego i cywilnego. Dlatego niniejsza publikacja zasługuje na zauważenie i docenienie podjęcia takiej właśnie tematyki, która wzbogaca polską literaturę kanonistyczną, nie posiadającą zbytnio tego typu opracowań.

Publikacja zawiera: *spis treści* (s. 5-6), *wykaz skrótów* (s. 7-8), *przedmowę* ks. prof. dra hab. Henryka Stawniaka SDB (s. 9-11), *wstęp* (s. 13-18)), cztery kolejno ponumerowane i zatytułowane *rozdziały* (s. 19-195), *zakończenie* (s. 197-200), *bibliografię* podzieloną na źródła, literaturę i strony internetowe (s. 201-214) oraz *streszczenie (summarum)* w języku włoskim (s. 215).

Strukturę treściową (dyspozycję) opracowania Autor precyzyjnie i wystarczająco przedstawia i objaśnia we *wstępie*. Jego redakcja jest poprawna, przejrzysta i przybliżająca przedmiot, aspekt, metodę i cel podjętych badań zmierzających do poszukiwania prawdy wokół życia ludzkiego. Poszczególne rozdziały pozostają zaś w ciągu logicznym są spójne i wzajemnie się dopełniają.

W rozdziale *p i e r w s z y m* zatytułowanym *Natura prawno-etyczna prokreacji* (s. 19-76) Autor przedstawił analizę podstawowych pojęć jakimi będzie posługiwał się w swojej pracy, a które stanowią fundament dalszych rozważań dla wskazania statusu prawno-etycznego embrionu, aktu małżeńskiego oraz prawno-doktrynalnego znaczenia wymiaru moralnego ludzkiej prokreacji. Przybliżył i omówił takie terminy jak: osoba, prokreacja i godność w aspekcie prawno-etycznym, które stanowią fundament dalszych rozważań dla ustalenia statusu prawno-etycznego embrionu, relewancji prawnej aktu małżeńskiego i znaczenia wymiaru moralnego ludzkiej prokreacji. Uczynił to w miarę precyzyjnie, uwzględniając przede wszystkim płaszczyznę prawa kanonicznego i cywilnego, ale także podjął wątki etyczne, które stanowiły próbę odpowiedzi na pytanie o to, czy etyczna kategoria godności może znaleźć swoje odzwierciedlenie na płaszczyźnie prawa. Przybliżył koncepcje etyczno-prawne osoby, prokreację w rozumieniu etycznym i prawnym oraz godność ludzką w perspektywie etyczno-prawnej, jak też status etyczno-prawny embrionu. Wskazał na to, że „godność osoby ludzkiej jest chroniona prawnie” (s. 28). Wyciągnął właściwe wnioski, wskazując, że „kategoria godności w prawie kanonicznym okazuje się pojęciem szerszym – choć przez to nie bardziej laksystycznym – niż w systemie prawa cywilnego” (s. 75). Ta część opracowania jest udana, przeprowadzone analizy są spójne, nawet wtedy kiedy Autor bardziej akcentuje i analizuje ujęcie kanoniczne prokreacji i godności ludzkiej. Jest to może i zrozumiałe, gdyż dysertacja ma charakter bardziej kanoniczny niż cywilno-prawny.

Rozdział drugi przedstawia opisowo spektrum technik reprodukcyjnych (s. 77-100), przygotowując w ten sposób szeroki kontekst dla prowadzenia swoich badań nad godnością prokreacji w kontekście technik reprodukcyjnych. Ta część opracowania omawia sześć technik reprodukcyjnych w sposób dość ogólny, aczkolwiek Autor wprowadza do swoich rozważań pewne elementy szczegółowe wskazując na słabości, ograniczenia, a także ryzyko stosowania tych metod, opierając się na danych medycznych. Stara się w swoich rozważaniach być obiektywny. Takie ujęcie pozwala Autorowi na uzyskanie wniosków etycznych i medycznych do skonstruowania i rozbudowania prawno-krytycznej refleksji nad opracowywanym zagadnieniem, co ma miejsce w trzecim i czwartym rozdziale. Ta część pracy stanowi ważny i interesujący element rozważań, przedstawiony dość rzetelnie, umiejętnie i merytorycznie poprawnie, aczkolwiek Autor wysuwając wnioski i spostrzeżenia, omawiając zagrożenia tych metod, umiejętnie w pewnych aspektach swych badań i wniosków czerpie z myśli i spostrzeżeń Janusza Krasnodębskiego i Jacka Ćwiklickiego oraz innych autorów, które cytuje w toku swoich rozważań. Miejscami jednak potrafi zasygnalizować swoje zdanie, co potwierdzają wysuwane wnioski w zakończeniu rozdziału.

Trzeci rozdział został zatytułowany *Prokreacja w perspektywie prawno-etycznej* (s. 101-148). Przedstawia on analizę kontrowersji prawnych i etycznych związanych z omówionymi w poprzednim rozdziale technikami reprodukcyjnymi z punktu widzenia ujmowania natury małżeństwa w doktrynie cywilistycznej, w prawie rodzinnym i karnym. Autor przedstawia tutaj godność i integralność aktu małżeńskiego oraz embrionu – osoby, „prawo do dziecka” oraz kontrowersje i wątpliwości etyczno-prawne technik sztucznej prokreacji. W jakimś stopniu rozprawia się w tym miejscu z bezzasadnym twierdzeniem „prawa do posiadania dziecka”, równocześnie wskazując na właściwy kierunek oceny technik reprodukcyjnych, zwracając także uwagę na prawo dziecka do godnego poczęcia. Należy zauważyć, iż podjęte w tym rozdziale analizy przeprowadzone zostały dość wnikliwie, rzetelnie i spójnie. Autor nie waha się stawiać ważnych, aktualnych i trudnych pytań, jednocześnie podejmując próbę odpowiedzi na nie. Jednocześnie stawia pewne postulaty rozwiązań prawnych w celu uczciwego statusu ludzkiego zarodka i rozstrzygnięcia wątpliwości i kontrowersji prawnych związanych z technikami sztucznej prokreacji. Przeprowadzone analizy i postawione wnioski są merytorycznie poprawne i wskazują na dociekliwość Autora.

Analizę kanoniczną prezentowanego zagadnienia znajdujemy w rozdziale czwartym zatytułowanym *Godność prokreacji na płaszczyźnie prawa*

kanonicznego (s. 149-195). Autor nawiązując do antropologii chrześcijańskiej, koncentruje się tutaj wokół personalistycznego rozumienia natury małżeństwa, z której wynikają określone prawa, obowiązki i cele związane również z godną prokreacją. Struktura tego rozdziału jest poprawna, aczkolwiek można mieć pewne zastrzeżenia do tego, iż Autor w swoich rozważaniach omawiając wpływ technik reprodukcyjnych na *bonum prolis* oraz *bonum fidei* pomija prawie zupełnie *bonum sacramenti*. Mimo to, ta część opracowania jest równie udana i interesująco ukazująca różne aspekty związane z prokreacją w aspekcie prawa kanonicznego. Autor przeprowadza tutaj szczegółowe analizy aktu zgody małżeńskiej, znaczenia aktu pożycia małżeńskiego i wpływu współczesnych technik reprodukcyjnych na personalistyczną naturę małżeństwa jego cele i przymioty oraz elementy. Wyprowadza poprawne wnioski powołując się przy tym na orzecznictwo Trybunału Roty Rzymskiej. Mimo pewnych uwag krytycznych, ta część opracowania jest także dość sumiennie i szczegółowo omówiona i osadzona w realiach źródeł prawnych i literatury kanonistycznej oraz orzecznictwa Roty Rzymskiej.

Zakończenie (s. 197-200) jest równie udanym elementem rozprawy, co i poszczególne rozdziały i stanowi reasumpcję monografii. Nie zawiera ono powtórzeń wniosków, które Autor zamieszczał na końcu każdego rozdziału, ale stanowi niejako nowe ujęcie podsumowania podjętych badań. Niektóre stwierdzenia i wnioski są twórcze, interesujące, postulatywne i odważne, co świadczy o pewnej samodzielności myślowej i twórczej Autora publikacji. Autor wskazuje też pewne pola dialogu pomiędzy doktryną cywilną a kanoniczną. Kwestie porównawcze, dyskusyjne, kontrowersyjne i postulatywne są liczne, jak to widać już na pierwszy rzut oka. Ze względu na zamieszczenie ich w *zakończeniu* zostały one zminimalizowane w swej formie i treści. Wydaje się, że może lepiej dla przejrzystości opracowania oraz dla większego podkreślenia i wyłuszczenia podobieństw i różnic pomiędzy prawem cywilnym a kanonicznym co do analizowanego zagadnienia, a także prawem europejskim, na które miejscami Autor się powołuje, byłoby lepiej, aby w osobnym rozdziale szerzej i wnikliwiej omówić kwestie porównawcze tego zagadnienia, a więc podobieństwa, różnice, zagadnienia dyskusyjne, kontrowersyjne i wątpliwe oraz postulatywne. Wtedy można by było przedstawić je bardziej precyzyjnie, dokładnie i wnikliwie, co jeszcze bardziej ubogaciłoby czytelnika.

Należy jednak zaznaczyć, iż w książce jednoznacznie wybrzmiewa *ordinatio ad familiam* rozważane w nurcie personalizmu chrześcijańskiego

i w związku z tym postulat oraz sugestia o konieczności przesuwania akcentu zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie z prawa do aktów małżeńskich na samo ukierunkowanie na rodzicielstwo. Autor zauważa również, że małżeństwo jest miejscem rozwoju naturalnego ukierunkowanego ku osobie przeciwnej płci, które wyraża się w dynamice ludzkiej seksualności, a rozwój ten winien być zgodny z osobową naturą ludzką. W tym kontekście ustawodawstwo nie może być – jak zauważa ks. Czujek – oderwane od prawa natury i ontologicznej konstytucji osoby. „Emancypacja prawa z natury” staje się niebezpieczna i wtedy pojawiają się tzw. rzekome prawa, jak np. pragnienie – prawo posiadania dziecka, czy też poczęcia dziecka.

Bibliografia wykorzystana w pracy obejmuje 14 stron, w tym 4 strony źródeł. Należy zauważyć, że zabrakło w źródłach ważnego przemówienia papieża Benedykta XVI z dnia 25 lutego 2012 roku do uczestników zgromadzenia generalnego Papieskiej Akademii „Pro Vita”, zatytułowanego *Ludzka i chrześcijańska godność prokreacji*. Literatura jest obszerna, wielojęzykowa. Podzielona została na opracowania kanonistyczne, cywilistyczne, medyczne oraz filozoficzno-etyczne. Zapisy bibliograficzne sporządzone zostały poprawnie i nie budzą większych zastrzeżeń. W sumie przeprowadzona kwerenda przedmiotowa jest solidna, a jej zakres wykorzystania zasługuje na docenienie i uznanie.

Co do metody naukowej zastosowanej w publikacji, to Autor pisze we *wstępie*, że „dominującą jest metoda egzegetyczno-dogmatyczna z obecnymi w niej elementami komparatystycznymi odnoszącymi się do stanowiących podstawę rozważań porządków prawnych – kanonicznego oraz cywilnego” (s. 14). Przyjęte metody są adekwatne i odpowiednie do podjętego studium. Autor wyczerpująco uzasadnia ich zastosowanie i sposób wykorzystania w poszczególnych częściach opracowania. Książka została napisana poprawnie pod względem stylistycznym, z zastosowaniem właściwej terminologii. Jej lektura nie stwarza problemów, a czytelnik docenia włożony przez Autora trud i wysiłek badawczy.

Wszystko to czyniło z recenzowanej monografii publikację, która zasługuje nie tylko na dostrzeżenie, ale i rekomendację oraz promocję. Jest ona rozprawą dojrzałą w podejmowanej problematyce, imponującą erudycją i bogactwem prezentowanej tematyki wpisującej się we współczesne dyskusje poszukiwania prawdy wokół problemów prokreacji i życia ludzkiego.

ks. Janusz Gręźlikowski